

NEDERLAND EN DE OORLOG

BESCHOUWINGEN NAAR AAN-
LEIDING VAN PROF. TELDERS'
„NEDERLANDS ONZIJDIGHEID”

DOOR

Dr. P. GEYL

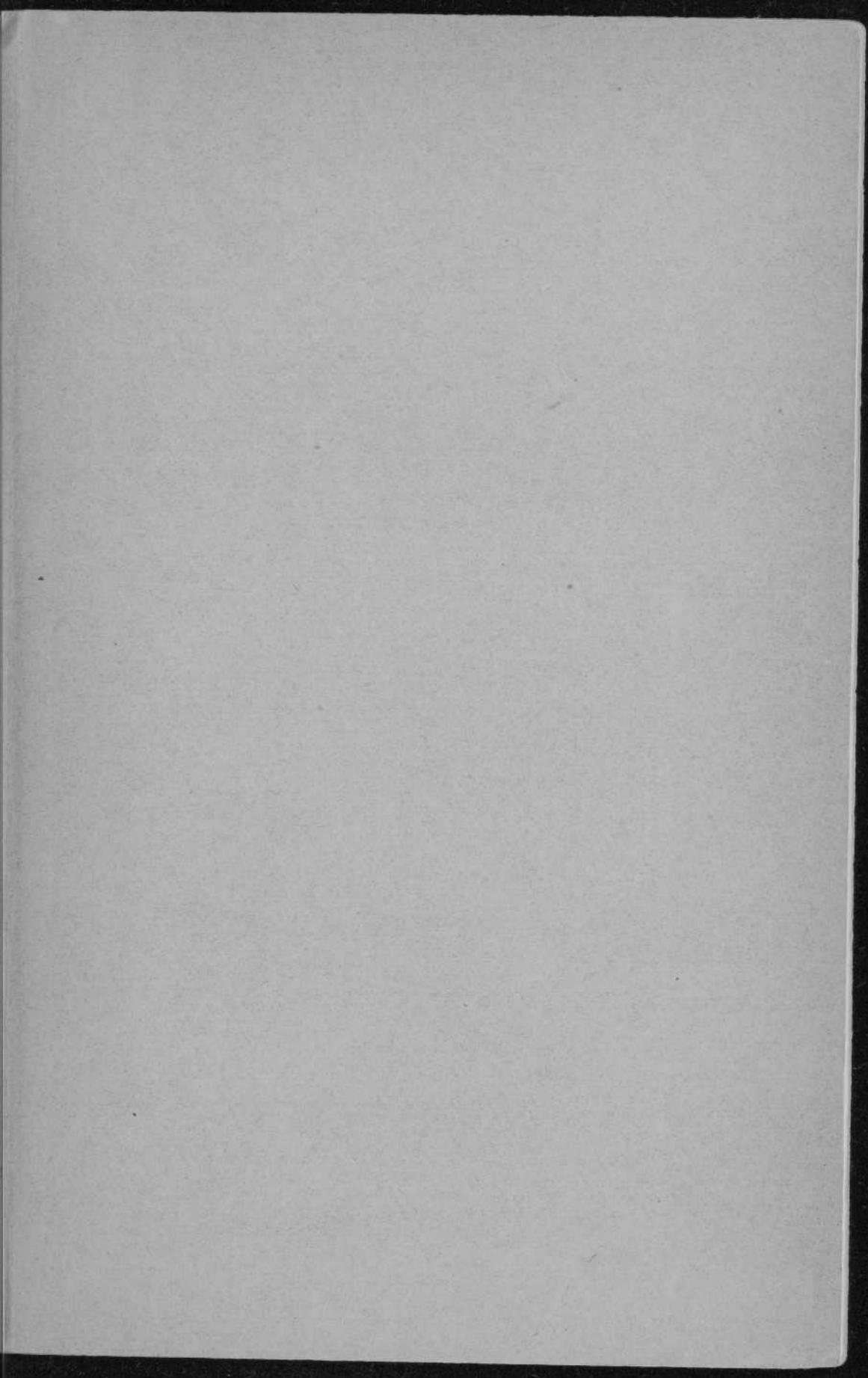
HOOGLERAAR TE UTRECHT

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0386 9523

NEDERLAND EN DE OORLOG

BESCHOUWINGEN NAAR AAN-
LEIDING VAN PROF. TELDERS'
„NEDERLANDS ONZIJDIGHEID”

DOOR

Dr. P. GEYL

HOOGLERAAR TE UTRECHT

N.V. A. OOSTHOEK'S UITGEVERS-MIJ - UTRECHT - 1939

NEDERLAND EN DE OORLOG

I

Prof. Mr. B. M. Telders, hoogleraar in het volkenrecht te Leiden, voorzitter der liberale partij, heeft 16 October een voordracht gehouden onder de titel „Nederlands recht tot onzijdigheid”, die hij nu met een tweetal studies van minder algemene strekking in een bundel verenigd heeft: *Nederlands onzijdigheid; grondslagen en gevolgen*, heeft hij dat werkje genoemd. Ik wil in deze brochure (die een herziene en hier en daar aangevulde herdruk is van vier in het *Utrechtsch Nieuwsblad* verschenen artikelen) hoofdzakelijk het eerste stuk aan een kritische beschouwing onderwerpen; vanzelf zal dan mijn aanduiding van verschil in de opvatting van onze onzijdigheid tot een zelfstandige uiteenzetting van mijn standpunt ten aanzien van de grondslagen van onze buitenlandse politiek leiden.

Nederland's *recht* tot onzijdigheid: Prof. Telders' betoog in het eerste gedeelte van dat eerste opstel wil inderdaad niet anders dan dit recht overeind houden, in het bijzonder tegen hen die mochten beweren, dat aangezien de Westerse mogendheden voor een zaak strijden waarmee ook ons bestaan gemoeid is, wij zedelijk verplicht zijn ons aan hun zijde te stellen.

De eerste vraag die rijst, is: wie beweert dat? Prof. Telders haalt twee Franse artikelen aan; één van Léon Blum en één van Vladimir d'Ormesson; het eerste komt daar inderdaad op neer. Hij beroept zich ook op een artikel dat in het Engelse drie-maandelijks tijdschrift *The Round Table* verschenen was, zonder auteursnaam, zoals steeds in dat orgaan van een in Engeland invloedrijke groep. Noch het artikel van d'Ormesson noch dat van *The Round Table* bevatten echter de stelling die Prof. Telders bestrijdt. Beide betogen inderdaad dat ons bestaan slechts door een overwinning van de Westerse mogendheden gewaarborgd worden kan; maar in beide komt de uitdrukkelijke verzekering voor dat onze „neutraliteitspolitiek volkomen natuur-

lijk is"; dat van ons „geen afwijken verlangd wordt van de terughouding die de omstandigheden ons opleggen en die uit onze ligging maar al te goed te begrijpen valt."

Nadat Prof. Telders zijn (door niets gemotiveerde!) interpretatie van het *Round-Table*-artikel in *De Gids* voor de eerste maal gegeven had, ontving hij van de hoofdredacteur, Prof. Coupland, een brief, waarin deze op de hoffelijkste wijze ertegen op kwam, dat de schrijver een bedoeling toegedicht werd, die hij volgens zijn Nederlandse criticus-zelf niet met zoveel woorden had uitgedrukt. Men mag (aldus Prof. Coupland) een feit constateren (*in casu*, dat de neutraliteit van Nederland voor de mogendheden, die volgens Engels inzicht ook Nederlands zaak voorstaan, een handicap vormt), zonder dat men daaruit een recht afleidt om dat feit uit de weg te ruimen. Dat laatste, schrijft Prof. Coupland, is een leer, die het bij geen verantwoordelijk Engelsman ooit op zal komen toe te passen op Nederland, België of Zwitserland. Prof. Telders is loyaal genoeg die brief af te drukken; hij doet het begrijpelijkerwijze zelfs gaarne. Toch zou hij deze Engelsen pas de volle maat gegeven hebben, als hij erkend had, dat het oorspronkelijk artikel geen redelijke aanleiding tot zijn verdenking gaf.

Hetzelfde geldt, zoals ik al opmerkte, voor d'Ormesson. Wat Blum betreft, diens uiting kon inderdaad niet door de beugel. Zij werd neergeschreven in de allereerste dagen van September, toen men nog menen kon (zeer zeker was dat ook toen een fantastische mening) dat een gemeenschappelijk optreden van de neutralen Duitsland van zijn aanval op Polen kon terughouden. Het is onwaarschijnlijk, dat zelfs Blum in de sedertdien ontstane situatie nog gemelijke opmerkingen aan ons adres lanceert.

Met andere woorden: heel dit betoog ten gunste van ons recht op onzijdigheid heeft wel iets van het intrappen van een openstaande deur. En dat te meer, omdat Prof. Telders toch zeker even goed weet als ik, dat de *regeringen* van Engeland en Frankrijk er niet alleen niet aan denken ons dat recht te betwisten, maar dat zij zelfs de mening van de *Round-Table*-schrijver niet delen als zou onze neutraliteit een handicap voor hen zijn. Dat is immers, zoals Prof. Telders zelf met aanhalingen uit de *British Diplomatic Documents on the Origins of the War* aantoonde, de

Engelse traditie: wij bezitten daar de vertrouwelijke correspondentie van de Engelse deskundigen gedurende de vorige oorlog onderling, waaruit blijkt dat zij toen Engeland's belang door onze onzijdigheid het best gediend achtten. En dat is zeker nog zo.

Intussen — het kan geen kwaad, ook tegenover sommige heet-hoofden in ons eigen land (die evenwel sedert September meest vanzelf al sterk bekoeld zijn) — om nogeens te betogen dat niemand ons op grond van beschouwingen over de betekenis van deze oorlog en de gevolgen van een bepaalde uitslag feitelijk of zedelijk de plicht van meedoen aan de kant der bondgenoten kan opdringen. Prof. Telders wijst er zeer terecht op dat de situatie waaruit de oorlog voortgekomen is, mee door de politiek van Engeland en Frankrijk sedert 1918 teweeggebracht is, terwijl wij voor die situatie geen verantwoordelijkheid dragen. Er zit ook kracht in zijn redenering dat de zedelijke verplichting niet pas door de inval in Polen gesteld werd, maar reeds door de overweldiging van Abessinië, Oostenrijk, Tsjecho-Slowakije, Albanië, en dat Engeland en Frankrijk zelf zich toen telkens onttrokken hebben: die landen hebben gebruik gemaakt van hun recht om hun ogenblik te kiezen, en hun ogenblik behoeft ons ogenblik niet te zijn. Inderdaad, als men zich voor ogen haalt, waaraan wij ons zouden bloot stellen door een partij kiezen: wij die wel een waterlinie midden door ons grondgebied maar geen Maginot-linie — laat staan een Noordzee — aan onze Oostgrens bezitten, dan spreekt het vanzelf (zoals bijvoorbeeld Vladimir d'Ormesson ronduit toegeeft) dat geen Nederlandse regering anders doen kan dan zolang mogelijk, en zo mogelijk tot het eind! buiten de oorlog trachten te blijven.

Tot zover ben ik het dus, in weerwil van reserves, hoofdzakelijk met Prof. Telder's betoog eens. Maar zelf dient hij het volgend deel van zijn betoog als nog belangrijker aan, en daar kan ik hem in 't geheel niet meer volgen.

II

„Onzijdigheid in Europese conflicten”, aldus verzekert ons Prof. Telders, „is niet alleen Nederland's recht, zij is Nederland's hoogste plicht, ook en juist tegenover de mogendheden om ons

heen. Zij berust . . . op de taak die Nederland in het Europese statenbestel geroepen is te vervullen en zonder welke ons voortbestaan als onafhankelijke staat ondenkbaar, want onmogelijk is."

Om dit waar te maken beschouwt hij vervolgens de geografie en de historie. Wij zitten op de monding van enige allerbelangrijkste internationale rivieren. Herhaaldelijk heeft die positie de begeerigheid van naar Europese hegemonie strevende mogendheden gewekt en is strijd om die positie het beslissende moment in grote Europese worstelingen geweest. De enig mogelijke Europese oplossing is gebleken ze in het bezit van een kleine mogendheid te laten, die ze dan ook naar alle kanten „tegen usurpatie" moest verdedigen.

Ik merk allereerst even op dat de plicht tot waken tegen usurpatie van onze bodem vanzelfsprekend volgens het internationaal recht voortvloeit uit onze neutraliteitspolitiek, zolang wij die in ons eigen belang, krachtens ons soeverein recht van beschikking over onszelf, menen te moeten handhaven. De conclusie van Prof. Telders' betoog (op blz. 20) is dus heel iets anders dan het uitgangspunt (op blz. 12) waartoe het had moeten terugkeren, namelijk dat onzijdigheid in Europese conflicten Nederlands plicht is en dat zonder gehoorzamen aan die plicht ons voortbestaan als onafhankelijke staat onmogelijk is.

Of heeft misschien de schrijver zich zo door zijn eigen voorstellingen laten benevelen, dat hij zelfs de vrijmachtige beslissing van een Nederlandse regering om aan een Europees conflict deel te nemen „usurpatie" noemt, usurpatie van een bodem waarover wij niet de volledige soevereine beschikking zouden hebben?

„Wij zijn trustees", zo heeft de oud-minister van Buitenlandse Zaken Van Karnebeek het nog in 1938 uitgedrukt; „de functie die wij te vervullen hebben in de politieke structuur van Europa, is een functie, die berust niet slechts op ons eigen belang, maar op dat van Europa". Behalve op deze uiting van oud-minister Van Karnebeek beroept Prof. Telders zich op wijlen Prof. Struycken's welbekende beschouwingen van zeventien jaar geleden, waarin tegenover de Volkenbond wel een zekere gereserveerdheid tot uiting komt, maar de gedachte van een Europees evenwicht als een verzekering van stabiliteit wordt gezien. Ik zal mij noch met Van Karnebeek noch met Struycken in discus-

sie begeven, alleen maar dit opmerken dat beider voorstellingen (van welke die van Van Karnebeek naar mijn mening niet vrij te pleiten valt van grote onvoorzichtigheid) duidelijk afleidingen zijn uit het politieke tijdvak dat zij zelf beleefden.

Prof. Telders blikte wat verder in de geschiedenis terug, maar hij gaat daarbij wel heel willekeurig te werk, en niet steeds met een gelukkige greep. Zo beweert hij bijvoorbeeld (op blz. 17) dat Groot-Brittannië reeds in 1813 tot de houding gekomen was van zelf afzien van politieke overheersing in ons deltagebied, opdat zich daar een onafhankelijk rijk vormen kon, dat zich buiten de „grote” Europese politiek en haar gevaren zou kunnen houden. Terwijl hij op de vorige bladzijde zelf uitspraken van Castlereagh en Koning Willem I had aangehaald, waaruit blijkt dat het er in 1813/4 om ging ons land te beveiligen tegen de toenmalige bedreiger van de Europese statenorde, Frankrijk, juist door het in te schakelen in het systeem van hen die zich tot beschermers van die orde opwierpen. Iets heel anders dus dan berusting in ons terzijde blijven, integendeel een laatste poging om ons in de traditie te houden volgens welke wij voor de bescherming van onze zo benijde en begeerde positie aan de riviermonden zelf actief meededen en aansluiting zochten bij die mogendheden, van wie wij daarvoor niets te vrezen hadden en die zelf in de verovering van ons gebied door een machtiger staat ook een gevaar zagen.

Zo was het gegaan in onze opstand tegen Spanje (om met Prof. Telders van vroegere gebeurtenissen te zwijgen), en dat was tot een traditie, tot een systeem geworden onder Stadhouder Willem III, toen tegen de nieuwe strever naar Europese hegemonie, Lodewijk XIV, ons land de strijd leidde, ons land het actieve middelpunt was van de coalitie, die de verstoring van het evenwicht wilde tegengaan of, om het positief uit te drukken, die de Europese orde wilde handhaven. Aan die politiek trachtte de oude Republiek nog onder Willem V en Van de Spiegel vast te houden. Dat zij tegen het Frankrijk van de Revolutie schipbreuk leed, is te verklaren uit inwendige zwakheid en verdeeldheid. De poging tot herstel in 1813/4 bevestigde onze herwonnen onafhankelijkheid; dat het systeem vervolgens onhoudbaar bleek, kwam nogmaals mee uit inwendige verdeeldheid voort — verdeeldheid

binnen het grotere Nederland dan, dat juist tot meerdere kracht van dat systeem geschapen was. De losmaking van België werd door de voormalige tegenstanders Engeland en Frankrijk gezamenlijk begunstigd; oorlog vermijden was nu voor beiden het hoofddoel, en als beste middel daartoe zagen zij de verbreking van het eens tegen Frankrijk gerichte bolwerk en de plechtige bezwering van de onzijdigheid van het nieuwe België door alle Europese grote mogendheden. *België* kreeg dus die functie om met zijn zo vaak betwist gebied buiten de grote Europese politiek en haar gevaren te blijven, die Prof. Telders nu aan ons toewijst. België kreeg die opdracht van het verzamelde Europa bij verzegeld tractaat. Dit bewaarde België niet voor de ramp van 1914 en na de oorlog wierp het de opgelegde neutraliteit van zich. Het heeft zich sedertdien uit het systeem van de overwinnaars, waarin het ingeschakeld was evenals Willem I's Koninkrijk in 1815, losgemaakt en heeft een onafhankelijkheidspolitik gelijk aan de onze verkozen. Maar hoe verwarrend is het, als men het onderscheid tussen een door een Europees congres opgelegde en gewaarborgde en een vrij verkozen onzijdigheid verdoezelt. In het eerste geval kan men spreken van een plicht tegenover Europa; in het tweede geval is de grondslag eigen voorkeur, gegrond op omstandigheden en belang.

Of wij meedoen in de grote worstelingen om de Europese orde (zoals wij er thans een beleven), of dat wij er ons buiten houden, ons zitten aan de grote riviermonden in de eerste plaats als een trustee-schap te willen zien, dunkt mij een miskennen van ons vol soevereiniteitsrecht als eeuwenoude bewoners. Hiermee doe ik niet te kort aan eerbied, sympathie zelfs, voor de ontwikkeling van een internationaal rivierenrecht, die onze vrijheid van handelen gelijk die van anderen in overeenkomstige posities beperkt; maar die beperking strekt zich niet uit tot de buitenlandse politiek van het land. Noemde ik Van Karnebeek's uiting onvoorzichtig, wat dan te zeggen van Telders, die niet enkel onze buitenlandse politiek als een Europese functie ziet, maar die kort en goed zegt, dat zonder die (door hem geconstrueerde) taak „ons voortbestaan als onafhankelijke staat ondenkbaar, want onmogelijk is”. Tot zulke gevaarlijke uitspraken komt men als men tot „principeel en peremptoir” decreteert een beleid, dat integen-

deel juist „incidenteel en niet-principieel”, opportuun, afhankelijk van omstandigheden, is. Of is het soms niet gevaarlijk om ons onafhankelijk staatsbestaan op een bepaald politiek stelsel te gronden in plaats van op ons eeuwenoud, ons onuitroeibaar eigen volkswezen?

Daarvan rept Prof. Telders niet. Het is niet zonder belang er eens aan te herinneren, dat Minister Van Kleffens in het slot van zijn rede, die 9 November op de Tweede Kamer zoveel indruk maakte, deze gedachte integendeel met de meeste nadruk naar voren haalde. Hij deed dat in een uiteenzetting van onze zelfstandigheidspolitiek, waarvan — ook dit moge even tegen Prof. Telders aangevoerd worden — „onze neutraliteit thans de manifestatie van het ogenblik is”. „Het Nederlandse volk”, aldus de Minister, „is een afzonderlijk volk, met een eigen aard en eigen idealen. Het beschouwt zijn onafhankelijkheid, zijn ongegreptheid, zijn vrijheid om zelf naar eigen inzicht zijn zaken te regelen, als zijn hoogste goed.” Ziedaar, zo zou ik Prof. Telders willen toevoegen, waarom ons niet-voortbestaan als onafhankelijke staat, of ons niet-herrijzen indien de een of andere catastrofe ons als zodanig voor een wijle supprimeerde, „ondenkbaar” is.

III

Een plicht tegenover Europa, — die constructie welke men ons in de plaats wil geven voor de onwrikbare en onverwoestelijke grondslag van eigen wezen en wil tot onafhankelijkheid, maakt het nodig ons eens af te vragen in wat voor Europa wij leven. Een plicht tegenover Europa, — dat veronderstelt immers een Europa dat meer is dan een geografische, meer zelfs dan een culturele term; een zoal niet georganiseerd (want dat geluk is de mens in de moderne geschiedenis nog niet beschoren geweest), dan toch een in minofmeer vaste verhoudingen gestabiliseerd Europa. Zo'n Europa kon men na Versailles wanen te beleven. Als Prof. Telders nu Struycken's uitspraak aanhaalt over de maxime van Nederland's belang voor de handhaving van het evenwicht in Europa, moest hij toch bedenken dat *dit* de omstandigheden waren waaronder deze schreef. En zelfs wat oud-minister Van Karnebeek in 1938 over ons trustee-schap zei, moet,

dunkt mij, opgevat worden als voortkomend uit een gedachten-gang in vroeger jaren gevormd en waarvan de spreker, ofschoon om hem heen heel die wereld in puin lag, zijn geest nog niet los had weten te maken. Nu in ieder geval, nu Prof. Telders ons praat van verplichtingen tegenover Europa, — wat zien wij?

Wij zien een Duitsland dat, door een gevoel van vernedering en verongelijkheid daartoe voorbereid, reeds sedert jaren naar de leer van een extreem nationalisme gefatsoeneerd en geleid wordt. Openbare gedachtenwisseling op redelijke grondslag is daar afgeschaft: het Duitse volk verneemt de waarheid, en dat sluit in de waarheid omtrent ons, van Dr. Goebbels. Zelfs voor binnenlands gebruik is als hoogste norm van het recht het belang van de Deutsche gemeenschap gesteld. Dat door één fanatieke wil in ongekende eenheid saamgevatte Duitsland, heel zijn ge-concentreerde macht op het éne (zij het wisselende) doel van de Führer gericht, heeft de Volkenbond met felheid verloochend, het verdrag van Versailles stuk voor stuk afgebroken, achtereenvolgens Oostenrijk, Tsjecho-Slovakije en Polen overweldigd. In al die gevallen is op de meest overtuigende wijze gebleken, dat voor de Duitse politiek geen overwegingen van Europese traditie of van Europees evenwicht gelden. Niets geldt dan de Duitse begeerte van het ogenblik en de dromen van macht voor de toekomst.

Zolang Oostenrijk en Tsjecho-Slovakije nog overeind stonden, waren geen woorden te mooi om de vriendschap met Polen te prijzen: alle wrijving heette weggenomen, Duitsland en Polen eerbiedigden elkander's positie, begrepen elkander's levensbehoefte. Niet zodra had men, met behulp van zorgvuldig geïnstrueerde handlangers van binnen, de Oostenrijkse en Tsjecho-Slovaakse hindernissen genomen, of nu waren plotseling Dantzig en de Corridor onoverkomelijke grieven, de Polen onruststokers, verdrukkers van onschuldige Duitsers, bedreigers van het vreedzame Duitsland. Engeland en Frankrijk hadden te München in een verminking van hun vriend en bondgenoot Tsjecho-Slovakije berust, als laatste wanhopige poging om een oorlog te vermijden en een beginsel te vinden waarop zich, hard als het viel, nog een Europese overeenstemming gronden liet — het beginsel was dat van nationale saamhorigheid als motief voor politieke eenheid,

en 't werd door Duitsland, welks beginsel het oorspronkelijk was, zonder bedenken op zij geschoven toen het kort daarna heel Tsjechië inlijfde; als Duitsland's opvatting werd nu aan Engeland en Frankrijk beduid, dat zij integendeel te München in de definitieve verscheuring van Europa toegestemd hadden: zij hadden zich uit het Oosten teruggetrokken, alleen Duitsland had daar belangen en iets te zeggen. Op die grond werden niet alleen protesten tegen de inlijving van Tsjechië afgewezen, maar alle bemoeienis in het zo plotseling opgeroepen geschil met Polen voor onduidbare impertinentie verklaard.

De gedachte ligt voor de hand: die verdiepteid van Duitsland in het Oosten versterkt juist de stabiliteit van de verhoudingen in het Westen. Heeft de Führer nog in één van zijn laatste gesprekken met Sir Nevile Henderson niet gezegd dat hij het Britse Rijk „aannam” en het zelfs wilde waarborgen; dat hij in Westelijke problemen geen belang stelde en dat de constructie van de Siegfried-linie Duitsland's laatste inspanning in die richting was? Daarop vindt echter de twijfelaar gemakkelijk meer dan één antwoord. Ten eerste: evenals hij geen belang stelde in de Poolsche problemen, zolang hij nog met Oostenrijk en Tsjecho-Slovakije bezig was . . . Of wel: wat leek rotsvaster in het Duitse systeem dan de vijandigheid tegen Rusland: Duitsland zou immers ons aller schild tegen het bolsjewisme zijn en tevens ten koste van Rusland zijn „levensruimte” Oostwaarts uitbreiden. En nu zien wij Duitsland zich met Rusland verbroederen en Rusland onder Duitse toelating niet alleen Duitsland de weg naar Oekraïne en Balkan afsnijden, maar zijn macht in de Oostzee uitbreiden, en dat met methoden die op de verbazendste manier de Duitse navolgen: ook Rusland heeft zijn slachtoffers het één na het ander aangetast: de twist met Finland is uitgelokt met beweringen als zou Finland een dreigende houding hebben aangenomen; een pro-Russische en bolsjewistische Finse regering is uit de grond getoverd.

Ten slotte is trouwens sedert Duitsland in de oorlog met Engeland en Frankrijk heeft moeten geloven, de verzekering van berusten in het bestaan van het Britse Rijk vervangen door de aankondiging van het voornemen om de Britse wereldmacht te vernietigen: dat heet nu Duitsland's voornaamste oorlogsdoel.

Zou, nu de aandacht van Duitsland dus Westwaarts gericht is (wij kunnen de vraag terzijde laten of dat ingeval Engeland en Frankrijk de handen van het Oosten van Europa afgetrokken hadden, op den duur niet evengoed geschied zou zijn), — zou nu de geest zoals die zich in het Oosten getoond heeft, in het Westen anders blijken? Er zijn waarlijk verschijnselen genoeg die te denken geven. Dat hier binnenlandse handlangers klaar staan, weet iedereen. Het voorwendsel wordt in de Duitsers al telkens gerepeteerd. Weliswaar bedreigen wij Duitsland niet, of nog niet; maar het heet nu reeds, dat wij onze onzijdigheid niet handhaven, als wij het bij diplomatieke protesten tegen de ons treffende maatregelen van Engeland's blokkade van Duitsland laten; maatregelen die voor een deel zeker van een element van machtsmisbruik niet vrij te pleiten zijn; maar waarbij toch niet op zo ruwe wijze met Nederlandse rechten en Nederlandse mensenlevens omgesprongen wordt als bij het mijnen-leggen waaraan de *Simon-Bolivar* is ondergegaan, bij de torpedering van de *Slidrecht* en bij het Limburgse grensincident is geschied. Het verschil waar het op aankomt, is echter wat ik reeds aanwees: dat in Duitsland op grond van een nog nooit gehoorde opvatting van neutraliteitsverplichtingen een optreden van ons tegen de andere partij verlangd wordt, dat voor ons geheel onmogelijk is, zodat uit de nieuwe opvatting ieder ogenblik een wapen tegen ons kan worden gesmeed.

Wat er op 10 en 11 November precies gedreigd heeft, weet ik niet; evenmin als wat de dreiging heeft doen overgaan. Het is echter wel duidelijk dat wij een periode van omkering in ons werelddeel beleven; er zijn revolutionair-dynamische krachten aan het werk op een schaal als in anderhalve eeuw niet is vertoond. Ons daartegen te weer te stellen met een theoretische constructie, ontleend aan de beschouwing van een Europa, dat voor het ogenblik nauwelijks bestaat, behalve dan in de oorlogsdoeleinden van één der oorlogvoerende partijen, is het laatste wat wij doen moeten. Het geprevel van een taboe-formule, die onze eigen vrijheid van handelen op een kritiek ogenblik zou kunnen verlammen, en waarvan wij vantevoren weten dat zij tot de belijders van een nieuw anti-Europees nationalisme, of wil men het anders stellen, tot de objecten van Dr. Goebbels

propaganda, niet eens zou doordringen, dat is niet alleen nutteloos, maar gevaarlijk. Wij moeten terugvallen op realiteiten. —

IV

Het is een van de moeilijkheden van een klein, gevaarlijk gelegen, onzijdig land, dat wij ons bij een openlijke bespreking van de gevaren, die wij lopen, beperkingen moeten opleggen. Dit geldt voornamelijk voor de regering. Men kan daarom begrijpen dat de eerste-minister in zijn radio-toespraakje op 13 November bovenal geruststellend heeft willen zijn. De opmerking mag toch gewaagd worden, dat hij misschien niet voldoende oog gehad heeft voor de wenselijkheid om het Nederlandse volk met de realiteiten van de toestand vertrouwd te maken.

De klacht, die in die dagen vernomen werd, dat men zich aan een paniek had overgegeven, lijkt mij hoogst onbillijk. In een crisis als wij toen beleefden, is niets natuurlijker dan dat de lucht gonsde van geruchten; en dat de bewoners van de meest blootgestelde streken zich klaar maakten voor de vlucht, wie zal het hun kwalijk nemen? Het alles beheersende feit was echter, dat van hogerhand alle maatregelen genomen werden, dat het leger klaar stond om zijn plicht te doen, en dat de openbare mening niet anders verwachtte of wenste. Dit feit, een groot feit; en de hartelijke overeenstemming, die met België bereikt was, ik mag het ook wel zo zeggen: de actieve belangstelling, die België aan den dag legde voor het geval de dreiging alleen óns gelden mocht; — ziedaar waarom ik meen, dat die dagen voor ons grote, morele betekenis gehad hebben; en daarover hebben wij niet genoeg gehoord.

Men waarschuwt ons van veel kanten om op onze woorden te passen. Prof. Telders haalt met instemming aan, wat Mr. A. J. van Hamel enige tijd geleden gezegd heeft over het belang van het incident in onze dagen. Als men goed toeziet, blijkt toch in de moderne politiek het incident maar middel te zijn. De regeringen die (als ik het zo uitdrukken mag) daaraan doen, laten zich in hun incidenten niet zomaar op een willekeurig ogenblik opdringen: alleen als zij er nodig hebben, vinden zij er — uit, als het niet anders kan. Ik erken zo goed als iemand,

dat de onzijdigheid zekere perken stelt. Wij moeten ons echter niet nodeloos het recht laten ontfutselen om de realiteiten van de situatie waarin wij ons bevinden te bespreken. Voor een democratische gemeenschap is dat een levensbehoefte. Eén van de realiteiten van de toestand nu is wel degelijk de waarheid die Prof. Telders van Franse en Engelse schrijvers slecht scheen te kunnen horen, namelijk dat een overwinning van het nationaal-socialistisch Duitsland, westwaarts gestuwd door het bolsjewistische Rusland, een onhoudbare positie voor de overschietende kleine staten van Europa scheppen zou.

De politiek van Engeland en Frankrijk is geen zuiver idealistische politiek; dat kan de politiek van geen land zijn. In het verleden hebben zij fouten begaan; of een wederopbouw van Europa hun na de lessen van onze generatie beter toevertrouwd zou zijn, kan niemand nu met stelligheid zeggen. Niets is intussen kortzichtiger, niets is onhistorischer, dan wanneer men op grond van de in alle menselijk leven onvermijdelijke onvolkomenheid en onzuiverheid oordeelt, dat zich louter een machtsstrijd, een worsteling tussen imperialismes, voor ons oog afspeelt.

De grote gedachtenstrijden in de wereldgeschiedenis hebben zich altijd mee in oorlogen verwezenlijkt. Het gaat ook hier wel degelijk om ideologische tegenstellingen. Wij zouden onze eigen tradities van cultuur en maatschappij moeten verloochenen, — maar waarom een ongerijmdheid veronderstellen: in werkelijkheid zijn we bij het schouwspel van wat die revolutionair-dynamische krachten (zoals ik ze noemde) in Tsjechië en in Finland uitrichtten, ons dieper dan ooit van de vervlechting van die tradities met heel ons volksbestaan en van hun kerngezonde zucht tot zelfbehoud bewust.

Ik heb in mijn eerste artikel duidelijk gezegd, dat ik de onzijdigheidspolitiek van onze regering onvoorwaardelijk voor de juiste, voor de enig mogelijke houd. Die politiek voorstellen als een Europese verplichting, zoals Prof. Telders doet (maar naar ik heb laten uitkomen, geenszins in de geest van de minister van buitenlandse zaken), vind ik gevaarlijk. Ze idealiseren, zoals wanneer Minister De Geer in de Eerste Kamer elk onzijdig land een lichttoren in een duistere wereld noemt, is een zaak van

persoonlijke schatting van de vele ongelijksoortige factoren die de situatie samenstellen. Ik voor mij zou menen dat de onzijdigheidspolitiek te stevig gegrondvest staat, dat ze bij ons (anders dan in België) te weinig principiële bestrijding vindt, om die idealisering te behoeven. Naar mijn aanvoelen van de toestand past ons bij alle krachtige handhaving ervan niets zo goed als bescheidenheid.

De realiteiten van de toestand in ieder geval zie ik elders. In de crisis van 10 en 11 November zijn zij een ogenblik hel belicht. Die ervaring heeft achterna iets bemoedigends. Wij stonden bereid onze onafhankelijkheid tot het uiterste te verdedigen. Wij konden het beter dan enige maanden geleden, over enige maanden zullen wij het nog beter kunnen. De gelijkgezindheid, de (laat mij het zo noemen) realistische onafhankelijkheidspolitiek van België is een steun van ontschatbare betekenis. Wij zullen nog heel wat eigen morele kracht nodig hebben, in ieder geval om de uitputtende mobilisatie verder te dragen, als het moet om de verschrikkingen van een oorlog met „een Batavische constantie” onder de ogen te zien, naar De Witt's woord in 1672, die liever dan aan capitulatie te denken op de laatste stelling, op Amsterdam, terug wou trekken om van daaruit, „als uit het hart, de leden terug te winnen”. Wij zullen die kracht vinden in de wil om onszelf te zijn, om onze beschaving en onze maatschappelijke verhoudingen verder te ontwikkelen in de vormen waarmee wij van eeuwen her vertrouwd zijn.

Daarbij moeten wij ons niet in ons zelf opsluiten, ons niet op onze eigenheid blind staren. Ons aan een Europese gedachte buiten ons vastklemmen zal ons in dit tijdsgewricht niet helpen. Ons bewust blijven dat onze cultuur een Europese cultuur bij uitnemendheid is, en dat slechts een Europese orde voor een volk als het onze duurzame veiligheid en ontwikkelingsmogelijkheden scheppen kan, — dat is iets anders. Maar dat is iets dat wij enkel voor de toekomst kunnen helpen voorbereiden.

De oorlog zal niet alleen voor ons, hij zal voor Europa verloren zijn, als er bij de vrede niet in een zuiverder geest dan te Versailles gebeurd is, een poging gedaan wordt om de internationale samenleving op rechtsgrondslagen te vestigen. Te denken dat Europa dan slechts bij de onzijdigen de ware inter-

ationale wijsheid vinden zal, zou ik voor schadelijke zelfoverschatting houden. Van het nationaal-socialistische Duitsland is de voornaamste bijdrage van de laatste tijd geweest, de verklaring dat heel Oost-Europa, met onafhankelijke staten en al, zijn exclusieve „levensruimte” vormt; en nu laatstelijk, ik herinnerde er al aan, heeft het als oorlogsdoel gesteld dat de Britse wereldmacht vernietigd worden moet. Maar uit Engeland komen hoopvolle klanken van bereidwilligheid om aan de opbouw van een betere wereld, waarin ook voor het Duitse volk een plaats zal zijn, mee te werken. De discussie die in dat waarlijk vrije land gevoerd wordt, biedt aan de onzijdigen het uitzicht dat ook zij te rechter tijd zich zullen kunnen doen horen.

Dit zijn verwachtingen waarvan de verwezenlijking niet slechts van ons zelf afhangt. Maar de mogelijkheid van een taak, juist ook voor ons met onze grote traditie op dit gebied, legt ons reeds nu de plicht op om te speuren en te beoordelen, zelfs om mee te werken voorzover de Volkenbond, die in elk geval het bewaren voor de toekomst waard is, daartoe voor het heden nog een bruikbare grondslag bieden zou. Alleen zo kunnen wij die traditie levend houden. En ook daarin, als een integrerend deel van onze cultuur, kunnen wij een morele reservebron zien voor de kracht waar het in laatste instantie toch op aankomt: de kracht om onze zelfstandigheid desnoods met de wapenen te willen verdedigen tegen de machten der omkering en der verwoesting, die thans in Europa op de been zijn.

